

24. lipnja i Ivanjski krijesovi

Ivanjski krijes prastari je običaj, koji datira još iz poganskih vremena. Slava Ivanj-dana očuvala se je do danas ne samo u nas i u opće kod Slavena, već i kod mnogih drugih naroda. Stari su Slaveni u sunovratini ljetnoj koja pada između kršćanskoga Vidovdana i Ivanjdana, svetkovali svetkovinu bogu žetve Sutridu žrtvama, a ta svetkovina trajala bi po više dana. Uz žrtve obavljala su se pranja i kupanja u živim vodama. Ovaj poganski običaj prešao je i kršćanstvo, te današnji Ivanji krijesovi nijesu drugo van stare žrtve bogu žetve.

Ivanj-dan se još i danas razno slavi među slavenskim narodima. Uz krijesove obavlja se i kupanje, koje čisti od grijeha. Rusi tjeraju na Ivanj-dan svoju stoku u vodu, kao što i Dalmatinci i otočani svoju u more. Od toga običaja pozvali su Rusi sv. Ivana »Kupalom«, jer se ima svaki stvor na taj dan — na Ivanje — okupati. Poznato nam je, da je kupanje i umivanje u mnogih naroda vjerski običaj, čišćenje od ljage i grijeha. Znamo da su stari Egipćani kupali se u Nilu, da se čiste, a Indijac se mora bar jedamput u životu okupati u svetom Gangesu, dok Ausi od pamtivjeka hodočaste k svetim rijekama Donu, Dnjepru, i Bugu. Znamo i to, da se je sv. Ivan umivao u Jordanu i tamo Krstio Spasitelja — i otuda se zove i Krstiteljem.

Stari su Egipćani poštivali božanski Nil i smatrali ga Apisom, stari Indijci Ganges Višnjom i Gandevi, a tako su stari Slovjeni smatrali svoje rijeke bogovima hraniteljima.

Svečanost kupala još se i danas slavi krijesovima i kupanjem među Rusima i Ukrajincima, a naročito na visovima Karpata, gdje na Ivanjdan u noći plamte nebrojeni krijesovi oko kojih se pleše kolo i pjeva. Iza toga slijedi bacanje vijenaca u vodu, što čine djevojke, a momci vijence po vodi hvataju. Tu dobro paze djevojke, jer vjeruju, da će momak, koji dohvati vijenac biti muž one, koja ga je u vodu bacila. U mnogim krajevima slijedi i kupanje, i bosonogo skakanje po žeravici krijesa.

Ivanjdan slavi se i u nas Hrvata od vjkada.

I u našem starom Zagrebu slavio se je osobito svečano Ivanjdan. Slavlje to obavljalo se je u sred varoši na Markovom trgu gdje se je palio krijes (ignis seu rugus). Ovu lomaču načinili su građani, a pomagali su i učitelji i školska djeca. Da što za ovu svečanost očistio se je i trg i sve ulice. Kad je planuo krijes svakako se je zvonilo, a uz krijes pjevalo i plesalo. Dakako tu nije manjkalo i dobroga založaja i vina.

Svakako je to palenje krijesova na Markovom trgu bilo dosta pogibeljno, jer znamo, da je u ono staro doba bilo po varoši i dosta drvenih kuća, natkritih daskom ili šindrom.

Kod krijesova nadjoše se veseli građani sa svojim sucem i magistratom, a bilo je tu i gostova. Tako vidimo g. 1590., da su kod krijesova i velikaši i plemići, koji su tad boravili u Zagrebu. Moguće je bio ban. Osobito su čašćene prisutne gospodje, a g. 1584. častili su građani kod krijesova svoга propovjednika Ladislava i slatkišem (confecta)! Svakako se je oko krijesova i plesalo, jer je to bila osobita slava. Kako se vidi paljen je krijes na samo Ivanje rano u jutro pred zorom.

O tom imamo u gradskim računima ove bilješke:

U gradskim računima od god. 156. stoji zabilježeno: »Za tim na blagdan sv. Ivana Krstitelja polag običaja gospode građana kod lomače (roguš) za gospodu građane i građanke kupljeno je vino za tri talira od Mihajla Dekanića.« God. 1584. zabilježeno je: »23. juna dano je u ime napojnice 18 denera učitelju škole s odraslijim učenicima, te onomu koji je dovezo drva za lomaču. Istoga dana je onima, koji su čistili ulicu i trg, u ime napojnice 5 denera i jedan beč. Na blagdan sv. Ivana Krstitelja, koji je 24. juna dano prema starom običaju ove varoši turnaru, sluzi i zvonaru u ime napojnice 8 denara, što su složili lomaču na gradskom trgu.« Istoga dana na blagdan sv. Ivana Krstitelja, kad su se već sastali kod lomače gospoda starješine (seniores) i ostali građani zajedno sa gospodama po po spomenutom starom običaju, koji se običaje obdržavati, potrošeno je 56 pinta vina, svaka pinta po 4 krajcare i to sam kupio od svoга vlastitoğa . . . 4 for. 20 den.« Tamo i istoga dana kupljena je za gospodje i zbog prisutnosti gospodina Ladislava propovjednika jedna funta konfekta za 40 den. Istoga dana kupljeno je trešanja za 35 den.

God. 1589. je zabilježeno: »Onda u subotu na blagdan sv. Ivana Krstitelja, polak staroga i dobroga običaja ove varoši zagrebačke, kod vatre ili lomače na trgu grada (teutrum civitatis) sačinjene i u običajno vrijeme zapaljene, potrošeno je za gospodu sve građane, zajedno i gospodjama građankama onamo sazvanima ukupno 108 pinta vina, svaka pinta po 8 denara . . . Istoga dana je za trešnje i kruške 20 den. Istog dana dano je gospodi prisežnicima i vijećnicima, koji su ondje služili, 16 pinta vina . . . 1 for. 28 den. Dvojici vratara, turnaru, zvonaru i slugama dano je 5 pinta vina za to, što su očistili trg (teutrum) . . . den 40.«

God. 1590. bilježe gradski računi: »Na blagdan sv. Ivana Krstitelja potrošeno je na zbor građana i neku gospodu velikaše, koji su bili kod lomače i na večeru gospodja, koje su bile pozvane u kući mojoj kao suca, kruha, kopuna, vina i druge potreštine u svemu 6 for. 16. den.«